

Пузанова В.В., Гладкий В.В. Негативне психічне здоров'я засуджених як загроза для розбудови правової держави // Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі: зб. наук. ст. за матеріалами VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Житомир, 19 квітня 2018 р.) / Жит. нац. агроекологічний ун-т. Житомир: Видавць О.О. Євенок, 2018. С. 476–479. DOI: 10.5281/zenodo.1187025.

Гладкий В. В.

Магістр права, Вища менеджерська школа у Легниці, Польща

Пузанова В. В.

Магістрант кафедри медичної психології Навчально-наукового інституту міжнародних відносин та соціальних наук

Науковий керівник: Веклич В. О., кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права, історії та теорії держави і права Навчально- наукового інституту права ім. князя Володимира Великого

НЕГАТИВНЕ ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ЗАСУДЖЕНИХ ЯК ЗАГРОЗА ДЛЯ РОЗБУДОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Специфіка психології засуджених до позбавлення волі насамперед проявляється у певному комплексі психічних станів, котрі розвиваються у місцях позбавлення волі. Між тим, до найбільш типових з них необхідно віднести загальний фон стану очікування змін та фон туги, котрі характеризуються підвищеною психологічною напруженістю засудженого до позбавлення волі, що іноді призводить до різких «зривів» у його поведінці. Наслідком цього, як зазначають українські та зарубіжні вчені-кримінологи [1, с. 254; 2, с. 40, 67; 3, с. 5; 4, с. 265–268], є те, що у засудженого в подальшому може з різною динамікою розвиватися також і стан безнадійності, приреченості, обумовлюючи таким чином апатію, пасивність у всіх діях засудженого, а також, навпаки, – агресію.

Загалом, наголосимо на тому, що переживання засудженого через покарання як складний багатоаспектний психічний процес, що призводить до формування у особи, яка відбуває покарання, або психічних новоутворень (щонайперше, до зміни особистісних рис, які склалися раніше, та формуванню нових рис), або ж, як ми вже раніше зазначали [4, с. 267–268], до затвердження притаманних цим особам делінквентних особистісних рис, значущих для їх подальшого перебування в місцях позбавлення волі, а так само – і для подальшої соціальної реінтеграції. В означеному контексті важливо звернути увагу на те, що зі самого моменту прибуття до установи виконання покарання, людина, як зазначає український дослідник С.О. Троцюк, переживає складний період адаптації до нового середовища, незвичних умов праці та побуту, соціального оточення, специфічних вимог режиму відбування кримінального покарання тощо [5, с. 189]. Повна ж адаптація засудженого до цих умов не означає, що його психічний стан стабілізується. Для прикладу, видатний український вчений-кримінолог В.В. Голіна наголошує на тому, що через 5–7 років неперервного перебування засудженого у переповнених місцях позбавлення волі настають незворотні зміни його психіки [6, с. 190],

Для професійних злочинців – основних внутрішніх ворогів правової держави, для яких типовим є переважно швидка адаптація до в'язничної субкультури у місцях позбавлення волі, разом з тим, також типовим є і загальний фон стану очікування змін, який, з одного боку, посилюється переживаннями через покарання, а, з іншого боку – «розчиняється» паралельно тому, як злочинець-професіонал переконується в тому, що найближчі роки він проведе в ізоляції від суспільства, і все більше затверджується в уявній доцільності обраного ним шляху. Певна річ, що професіональний злочинець, котрий не вперше потрапляє до місць позбавлення волі, вже є в достатній мірі ознайомленим та обізнаним з в'язничною субкультурою, а, відповідно, заздалегідь (ще до фактичного повернення його до місця позбавлення волі) психологічно «адаптується» до нових умов, знаючи чи припускаючи, які перспективи його будуть очікувати у наступні роки, звісно, у тому разі, якщо він не «скомпрометує» себе перед в'язничними «авторитетами» – буде дотримуватись злочинних правил в'язничного злочинного світу.

Окрім того, слід враховувати той факт, що для людини, а особливо для тої, котра вперше опинилась в місцях позбавлення волі, кожний день, проведений у відповідних умовах, є джерелом переживання сильних негативних емоцій (сорому, страху, суму, жалю, туги, неспокою, злості, розпачу), пов'язаних, як зазначають вчені, з різними чинниками, головним чином: насильним вириванням

особи зі звичного для неї природного середовища, розлукою з найближчими та найдорожчими для неї людьми, перебуванням в оточенні значної кількості чужих й агресивно налаштованих людей, різким погіршенням побутових умов, відсутністю можливості у засудженого керувати власним життям, недостатністю нових вражень, неможливістю реалізувати свої потреби, бажання та плани тощо. Тому, погодимось із польською дослідницею І.Є. Курляк у тому, що «в'язничне життя, котре є дуже важким і несе в собі чимало загроз для нормального фізичного та психічного функціонування людини, насичене стресами, унаслідок чого негативні емоції домінують, мають високу інтенсивність і тривалість» [7, с. 129]. Певна річ, що перебуваючи у цьому психічному стані, означена група осіб стає об'єктом маніпуляцій з боку професійних злочинців, для багатьох з яких в'язничне життя є «інститутом підвищення кваліфікації та авторитету». Маніпулюючи молодими злочинцями-професіоналами, а також злочинцями-непрофесіоналами, які вперше опинились в межах позбавлення волі, «професіонали» не лише реалізують себе як професійну злочинну особистість (зокрема, грають роль «наставника»), але й виконують важливу норму злочинських законів – вербування до лав злочинців-професіоналів т. зв. «молодих кадрів». Таким чином, місця позбавлення волі стають місцями культивування злочинної «філософії», «моралі» та ренегатства злочинців-непрофесіоналів до групи професійних злочинців, філософія яких ґрунтується на деструктивній ідеї боротьби зі законотриваючим суспільством.

Незважаючи на це, не слід ігнорувати того факту, що і професійний злочинець, який відбуває покарання в місцях позбавлення волі уперше, і той «професіонал», який вже відбуває покарання не вперше, – це люди, котрим також, як і непрофесійним злочинцям в умовах ізоляції від законотриваючого суспільства, властиво відчувати негативні наслідки стану очікування зміни та гнітючі умови позбавлення волі. Ці психологічні наслідки будуть мати місце навіть тоді, коли відповідні зміни в тій чи іншій мірі для них добре знайомі (наприклад, засуджений знає, що перегляд його «справи» не дасть суттєвих позитивних для нього результатів, і його звільнення настане у відповідний визначений обвинувальним вирокком суду строк). Відповідно, професійні злочинці можуть часом відчувати тугу, тривогу, пригніченість тощо.

Окрім того, підсилює негативний стан психологічного здоров'я засуджених (і професійних злочинців) до позбавлення волі, комплекс протиріч, котрі визначаються своєрідністю соціального середовища в місцях позбавлення волі у цілому, зокрема: (1) фактори зовнішньої природи, що обумовлені означеними протиріччями (різні парадокси сутності кримінального покарання та самої філософії відбування покарання); (2) нестабільність положення професійного злочинця у період відбування покарання в ієрархічній структурі засуджених, котра детально визначається злочинними в'язничними «законами»; (3) висока детермінованість агресії у місцях позбавлення волі (ризик стати агресором чи жертвою агресії іншого засудженого).

Таким чином, підводячи підсумок викладеному, наголосимо, що негативне психічне здоров'я засуджених, будучи багато в чому результатом невідповідної державної пенітенціарної політики, безсумнівно, є суттєвою загрозою розбудови правової держави в Україні, адже:

особи з негативним станом психічного здоров'я не спроможні у повній мірі адекватно оцінювати соціальні процеси та те, як брати в них участь, а тому,

це обумовлює той факт, що вказані особи консолідуються та сприяють поглибленню та розширенню андеркласу [8, с. 36–37, 44–46] – безпосередньої загрози для системного і цілеспрямованого руху процесу розбудови правової держави в Україні;

особи з негативним станом психічного здоров'я не знаходять підтримки у законослухняного суспільства, яке усувається від можливих контактів з психічно нестабільними особами (остерегаючись з їх боку неадекватних діянь, зокрема, агресивної поведінки), а, більш того, суспільство зневажає осіб, що відбувають чи відбули покарання у виді позбавлення волі, що обумовлює більшу консолідацію засуджених та впливає на формування їх життєвих прагнень, «філософії життя» (ця категорія осіб протиставляє себе тим, хто їх цурається, розуміє законослухняне суспільство лицемірним та ворожим) [4, с. 266–268];

соціально-економічне та культурне унеможливлення ресоціалізації засуджених посилює соціальну напругу у суспільстві, яка схиляє до антидержавницьких дій схильних до девіантної поведінки осіб тощо.

Список використаних джерел:

1. Гаджиева Х.И. Юридическая психология: учеб. пособие (курс лекц.). Махачкала: ДГУНХ, 2016. 291 с.
2. Долгова А.И. Изучение личности преступника // Советское государство и право. 1978. № 6. С. 25–28.
3. Хохряков Г.Ф. Парадоксы тюрьмы. М.: Юрид. лит., 1991. 224 с.
4. Пузанова В.В., Гладкий В.В. Дегуманизация осуждённых к лишению свободы: криминологический и психологический контекст // Захист демократичних цінностей і дотримання прав людини в Україні: збірник матеріалів Всеукраїнського правничого диспуту, в рамках Всеукраїнського тижня права з нагоди проголошення Генеральною Асамблеєю ООН Загальної декларації прав людини (м. Кривий Ріг, 13 груд. 2017 р.). Кривий Ріг: ДЮІ МВС України, 2017. С. 265–269. DOI: 10.5281/zenodo.1163512.
5. Троцюк С.О. Психологічний аспект процесу адаптації осіб в умовах ізоляції // Юридична психологія. 2016. №1(18). С. 188–196.
6. Голіна В.В. Рецидивна злочинність в Україні: причини та попередження // Вісник Національної академії правових наук України. 1999. № 1. С. 189–197.
7. Курляк І.Є. Проблеми пенітенціарної ресоціалізації: негативний образ власної особи як прояв деструктивного впливу ув'язнення на особистість засудженого // Педагогіка: традиції та інновації: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (17–18 лют. 2017 р., м. Запоріжжя): у 2-х ч. Херсон: Вид. дім «Гельветика», 2017. Ч. 2. С. 56–59.
8. Гладкий В.В. Бедность, нищета и криминализация общества // Актуальные научные исследования в современном мире. 2017. Вып. 6(26), Ч. 6. С. 35–55. DOI: 10.5281/zenodo.572330.